

7. Az órán végzett munkát értékeltem (Egyéni és csoportmunka.) Megjelöltem, hogy kik dolgoztak hibátlanul és kik milyen jellegű hibát követtek el. Az első és második csoportból 1–2 tanuló dolgozott hibásan, a harmadik csoportból hibátlanul dolgozott mindenki.

Ezen az órán az osztály 93 %-a hibátlanul végezte el kapott önálló feladatát.

CSILLIK LÁSZLÓ
Szeged, Tanárképző Főiskola

Korszerű utakon a történelem tanításában

Ismeretesek azok a nehézségek, amelyek a történelmi ismeretszerzésben fennállnak, s amelyeket több kitűnő tanulmány elemzett.* ** E nehézségek abból adódnak, hogy a történelem konkrétuma, a történelmi valóság *a múlt*, amelynek tényei közvetlenül többé nem szemlélhetők. Ezért a közvetlen szemléletnyújtás tárgyunk tanításában csak igen komoly megkötöttséggel lehetséges. Márpedig a történelmi megismerésben is az eleven szemléletből kell kiindulnunk, hogy azután a megfelelő elemzések, gondolkodási műveletek útján eljussunk azokhoz a lényegi elvonatkoztatásokhoz, törvényszerűségek felismertetéséhez, amelyek a tulajdonképpeni történelmi ismereteket jelentik.

Megteremteni a konkrét és absztrakt egységét tárgyunk ama sajátossága ellenére, hogy a konkrét a maga valóságában többé meg nem ragadható, hogy a konkrét is csak absztrakció útján, fogalmi síkon, közvetett módon, reprodukcióval jeleníthető meg: *ez a történelemtanítás legnagyobb nehézsége.*

E nehézségek leküzdését hátráltatta az a tény, hogy megfelelő szemléltető eszközök sem álltak eddig tanáraink rendelkezésére, sőt nagyrészt ma is még csak előkészületben vannak.

Amikor a történelemtanítás korszerű „hogyan”-járól beszélünk, a Tanterv és Utasítás sokat vitatott, és — bár félreérthetetlen —, sokak által mégis félreértett didaktikai elképzelését kell ismételten idéznünk: „Az általános iskolai történelemtanítás az előtte álló oktatási-nevelési feladatokat a tanulók életkorával összhangban álló pedagógiai gyakorlattal valósítsa meg. Ennek érdekében a . . . történelemtanítás didaktikai jellegét mindvégig, de differenciáltan az olvasmányos (*eseményes, elbeszélő, leíró, szemléletes, érzelmet és értelmet megragadó és aktivizáló*) előadásmód határozza meg.” Tehát egyáltalán nem az ún. olvasmánytárgyalásról van szó mint az új, „korszerű” módszerről, hanem a történelmi élménynyújtás, a múlt megjelenítésének tökéletesebbé tételéről. Arról van szó, hogy a közvetlen szemléletnyújtás lehetőségeit kell maximálisan megragadnunk, az első, az érzékszervi jelzőrendszer részvételét, működését kell biztosítanunk a tanulók ismeretszerzésében, anélkül, hogy az érzéki megjelenítés hangsúlyozásával eljätenénk vagy kevésre becsülnénk a tanár színes, eleven szóbeli szemléletnyújtását, a

* Veress Judit: Az oktatás folyamata és módszerei az általános iskolai történelemtanításban — KPTI;

** Köves Károly: A szemléltetés kérdései a történelemtanításban — Történelemtanítás, 1962/2—3.

közvetett szemléltetést. Arról van szó, hogy az első és második jelzőrendszer együttes és állandó részvételét kell biztosítanunk a történelmi ismeretszerzés folyamatában.

Ennek megvalósítását nagymértékben elősegítik a modern technikai eszközök. Ezek felhasználása, bevonása a történelemórákra egycsapásra átformálják egész didaktikánkat, metodikánkat, az órára való felkészülésünket, jelentősen módosítják a tanulók részvételét az ismeretszerzésben, megkönnyítik a rögzítést, az ellenőrzést: egyszerűen, a korszerű történelemtanítás útjára vezetnek.

Ezek az eszközök a történelmi korok színesebb, elevenebb, ugyanakkor hívebb, objektívebb bemutatását teszik lehetővé. Segítenek láthatóvá, hallhatóvá tenni a csak egyszerűen, az időben elmúltat, a soha vissza nem térőt, konkrétan többé meg nem fogható. Az így elért szuggesztívebb hatás, a tanulók mélyebb, maradandóbb élménye képezheti alapját az intellektuális, elemző, általánosító tevékenységnek, a sokkal hatékonyabb, eredményesebb oktató-nevelő munkának a történelem tanításában.

Az oktatást segítő eszközök birtokában az órára való felkészülés több időt vesz igénybe, mint a korábbi gyakorlatban. Pl. az óra menetébe illesztett magnó montázs szövegezés, felvételének elkészítése, amelyet készséges kollégák, esetenként tanulók szerepeltetésével végzünk vagy rádióból veszünk fel, a felvétel visszahallgatása, mindez elég hosszadalmas munka. (pl. I. István, I. László és Könyves Kálmán törvényei, a kolozsmonostori egyezség Kardos László nyomán, Spartacus és társainak beszélgetése a capuai gladiátoriskolában stb.) Ugyanígy a vetítésre kerülő anyag kiválasztása, előzetes levetítése, számozása szintén hosszabb ideig tart a régi, ún. hagyományos órákra való felkészülésnél. Egyáltalán az óra megszerkesztése kissé írói, rendezői, dramaturgiai, művészi komponáló feladattá válik, mintegy műalkotói tevékenységgé. Ez azonban csak addig ennyire időigényes, amíg ki nem dolgoztuk egy-egy osztály anyagának korszerű eszközökre alapított változatát. A következő évekre már minden készen áll.

A tárgyi feltételeken kívül tehát — egy időre — az időbeli feltétel is szükséges a történelem korszerű tanításához, ami végeredményben szubjektív tényező, hiszen a tanári hozzáállás, a nevelői magatartás kérdése. De nem ez volt-e eddig is a kulcsa az igazán eredményes oktató-nevelő munkának? Bizonyos, hogy országos méretekben a központilag előállított eszközök (magnófelvételek, applikációs figurák sorozatgyártása, megfelelő méretű képek, makettek stb.) jelentik a végső megoldást. Tudjuk, hogy ezek közülöben vannak.

A felkészülés végső fázisa: a formába öntés, az óravázlat megírása, amely az előzményekből következően kissé a forgatókönyv szerepét tölti be, megjelölve, mikor kell felhangzania a magnószalagon pl. az egyiptomi naphimnusznek, Dózsa ceglédi beszédének, a Pilvaxban lejátszódó jelenetnek 1848. március 14-e estéjén, hogy mikor s melyik kép vetítése következik, mikor s miféle applikációval érzékeltetjük az események mozgását, vagy tesszük „láthatóvá” a kialakítandó fogalmat. (Mindenne, így az esetleges rövidzárlatra vagy áramszünetre is számítva a magnóra vett szöveg írásbeli változatát is mellékeljük vázlatunkhoz.)

Álljon itt példának egy 5. osztályban tartott óra leírása, ha úgy tetszik, forgatókönyve.

Témakör: Az ókori Görögország.

Az óra anyaga: A görögök műveltsége.

Feladatok: Bemutatni a görög kultúra világát, elsősorban társadalmi tartalmát néhány műalkotás elemzése során. Rámutatni, hogy e műveltség vetette meg az európai kultúra alapjait. — Felkelteni a művészet iránti érdeklődést, fejleszteni a szép iránti érzéket.

I. Bevezető rész

1. Hogyan neveztük az ókori görögök országát? Hol fekszik Hellász? Melyik földrészen, melyik félszigeten? Miért nem alakult ki egységes állam Hellaszban? Melyik volt a legjelentősebb városállam?

Milyen társadalom alakult ki? Melyek voltak az alapvető osztályok? Miféle ellentétek voltak a szabadokon belül? Kik tartoztak a démosz körébe? Miért harcoltak a demokraták az arisztokratákkal szemben? Mi lett a harc eredménye? Mi a demokrácia lényege? Miért nevezzük rabszolgatartó demokráciának? Milyen volt a rabszolgák helyzete? Milyen nagy eseménytől kezdődően alkották a rabszolgák a lakosság többségét?

2. A szabad polgárok, a rabszolgák munkája, a perzsákon aratott győzelem, a demokrácia, amely minden szabad polgárnak egyenlő jogokat biztosított a politikában, lehetővé tette a máig csodált görög műveltség kibontakozását, amelynek központja Athén volt.

Ismerkedjünk meg a görög műveltséggel!

A tanultak felidézése, ellenőrzése. Beszélgetés az osztállyal. Térkép-használat.

Az új anyag közvetlen előkészítése.

Céltűzés, témamegjelölés. Cím a táblán.

II. Az új anyag feldolgozása

A) Az irodalom

1. Nem teljesen ismeretlen. Ismerjük már a legrégebb görög költő nevét és művei címét is. (Homérosz: Iliász, Odüsszeia). Miről szól az Iliász? Miről az Odüsszeia? Homérosz két költeménye a görögök legrégebb korába, a hőskorba visz el bennünket: mindkettő *hősköltemény*.

Hallgassuk meg az itt következő részletet, amelyben Homérosz a költők segítőjéhez, a múzsához fordul.

A szöveg:

„Férfiúról szólj nékem, Múza, ki sokfele bolygott, s hosszan hányódott . . .” stb. (5 sor)

Melyik költeményből való a részlet? Miből tudtuk ezt meg?

2. A görögök kis városállamokban éltek. Mi tartotta össze őket? (közös származás, közös nyelv, közös vallás, az olimpiai játékok.) Az olimpiai győztesekről a költők *dicsőítő költeményeket* írtak. Hallgassunk meg egyet!

A szöveg:

„Nincsen irigye, övé a dicsőség,
ki győz az Olümpián . . .

Tudd meg hát, Arkhesztrátosz
sarja, hős Hagészidámosz:
győztél mint ökölvívó.

Tanári magyarázat, fogalomalkotás.

A szemléltetés előkészítése.

1. *Magnó*: Részlet az Odüsszeiából (Görög költők antológiája, Európa Könyvkiadó, 1959. 13. l.)

A szöveg megbeszélése

Tanári magyarázat

A szemléltetés előkészítése

2. *Magnó*: Részlet Pindarosz XI. olimpiai ódájából (Im. 232. l.)

és az olajfa arany lombjából font koszorún
édes ének lesz a dísz: az én szavam,
és hazádat, Lokriszt sem felejttem el . . .”

Mit tudunk meg a győztesről? Mely sorok fejezik ki
a költő büszkeségét?

3. A görög gyermekek vidám életéről tanúskodnak
a következő *gyermekdalok*, melyeket nyilván játék
közben énekeltek.

A szöveg: (tanulók mondták a szalagra)

A: Most én, a farkas, üzlek.

B: Ha üzöl is, nem érsz el!

A: Mondd, hol van a rózsám, szép ibolyám
és hol van a zsenge zsályám?

B: Nos, itt van a rózsád, szép ibolyád
és itt van a zsenge zsályád.

Megjött, megjött a fecske,
a szép időt hozza,
a szép évet kezdi,
a begye fehérke,
és a lába fekete.

Hogyan játszhatták az első szöveggel kapcsolatos
játékot? Milyen magyar gyermekjátékhoz hasonlít?
stb.

4. Mit ábrázol a fénykép? (görög színház)

Milyen fajta *színjátékok* kerültek bemutatásra? (szo-
morójáték, vígjáték)

Az egyik színjátékíró a maga korában igen merész
gondolatokkal lepte meg kortársait. Amikor a papok
az istenek létezését bizonyígtatták, ő a következő
szavakat adja egyik hőse ajkára:

A szöveg:

„Az égben istenek lakoznak. Ezt beszélük. Nem!
Nem! Nincsenek! Akiben csak egy cseppnyi ész van,
nem fog hinni az ilyen ósdi meséknek!”

Miért mondhatjuk, hogy bátor volt a színjátékíró?
R é s z ö s s z e f o g l a l á s : Milyen költeményekkel
ismerkedtünk meg a görög irodalomból? Mit fejez-
nek ki?

B) A t u d o m á n y

1. A történetírás: A *történetíró*knak köszönhetjük,
hogy tudjuk sok régi görög ember nevét, ismerjük
tetteiket, életüket.

Hérodotosz volt a történetírás atyja. (Utalás arra,
hogy a marathoni győzelem leírását korábban tőle
olvastuk fel.)

2. A filozófusok: A tudósok között voltak olyanok,
akik a világ jelenségeit próbálták megmagyarázni.

A szöveg megbeszélése

3. *Magnó*: Gyermekek dalok (Im.
146—147. l.)

A szöveg megbeszélése

4. *Kép bemutatása*: Az epidaurosi
színház
A tanultak felidézése

Tanári magyarázat
A szemléltetés előkészítése

5. *Magnó*: Részlet Euripidész Bel-
lerophontész c. tragédiájából

A szöveg megbeszélése
Elsődleges rögzítés

Tanári magyarázat

Tanári magyarázat

Bölcsekedtek, tehát *bölcseleőknek*, görögül *filozófusoknak* nevezzük őket.

3. Számítan—mértan: Ma is tanulunk olyan *számítani* és *mértani* tételeket, amelyeket már a görögök állapítottak meg.

4. Kiváló *csillagászok* és *orvosok* voltak. Egyik csillagászuk már megsejtette, hogy nem a Föld, hanem a Nap áll a naprendszer középpontjában, s azt is bizonyították, hogy a Föld gömb alakú.

R és z ö s s z e f o g l a l á s : A tudomány mely ágai-
ban értek el nagy eredményeket? Mit bizonyít ez?

C) A képzőművészet

1. Szobrászat: Szobrászaik kiváló művészek voltak. Ismerkedjünk meg velük! (A vetítés előkészítés nélkül történik, meglepődnek, hisz ez *egyiptomi szobor*) Miről tudjátok, hogy egyiptomi? (Sorolják az egyiptomi szobrászat jellemzőit az eddig tanultak alapján.) Milyen hatalmas volt a fáraónak? Minek tartották? Hogyan lehetett előtte megjelenni?

Nézzük meg ezt a szobrot! (*Periklész, államférfi*) Közvetlen, barátságos, emberi. Hogyan jelentek meg önála? (Utalás a tv-ben látottakra) Még azok is elismerték kiváló tulajdonságait, akik nem rokonszenveztek vele. Egyik ilyen kortársa ezeket írta róla:

A szöveg:

„Beszédben oly kiváló volt, mint senki más: mint gyors futó, megadva tíz lépés előnyt, szavával mégis minden szónokot beért.”

Isteneikről sokat beszélgettünk sok nevetés közepette. Kik az istenek? Milyen alakban képzeltek el őket? Íme, Athéné szobra!

Emberi forma, emberi szépség.

A győztes *atlétákról* szobrokat is mintáztak.

A görögök egy helyből, egy teljes fordulattal dob-
ták a diszkoszt. Legnagyobb eredményük 28,17 m
volt. A szobrász a dobó sok részmozdulata közül a
legjellemzőbbet ragadta meg. Az emberi test kitűnő
ismerője volt.

2. Az építészet: Legszebb épületeik a templomok.
A rovátkázott *oszlop* egyik legfontosabb része a
görög építészetnek. Legszebb templomuk *Athéné
temploma* az Akropolison. Miért szép?

- nemes kőzet, márvány;
- oszlopai magasba törnek;
- a függőleges vonalakat lezárja a díszes gerendázat vízszintes vonala;
- az egészet enyhén lejtő, ferde, átlós homlokzat zárja le, kiegyenlítve a vízszintes és függőleges vonalak ellentétét;

Fogalomalkotás

Tanári magyarázat

Tanári magyarázat

Elsődleges rögzítés

6. *Vetítés*: Egyiptomi fáraó szobra (Évezredek története, Móra Könyvkiadó; 1963. 22. l.)

A szemléltetés megbeszélése

7. *Vetítés*: Periklész mellszobra (Tankönyv 52. l.)
A szemléltetés megbeszélése

8. *Magnó*: Eupolisz vígjátékíró Periklészről (Szergejev: Az ókori Görögország története, Tankönyvkiadó, 1951. 170. l.)

A szemléltetés előkészítése

9. *Vetítés*: Pallasz Athéné szobra (Tankönyv 53. lap)
A szemléltetés megbeszélése

10. *Vetítés*: Myron: A diszkobolász. (Tankönyv 52. l.)
A szemléltetés megbeszélése

11. *Kép bemutatása*: ion, dór, korinthoszi oszlopfő

12. *Kép bemutatása*: A Parthenon
A kép elemzése tanári magyarázattal

— arányai olyanok, hogy belőlük elvenni, hozzáadni nem tudunk, mert az egész épület egyensúlya felborul;

Késő korok utolérhetetlennek tartották.

3. A görög műveltség terjedése: Hatásuk a szomszédos és távoli népekre. A rómaiak közvetítésével az egész világon elterjed. Az európai népek műveltsége a görögön nyugszik. A mi nyelvhasználatunkban is sok görög szó fordul elő: pedagógus, episzóp, magnetofon, gimnázium stb.

Részösszefoglalás: Kiket ábrázoltak a szobrászok? Miben különböznek a szobrok az egyiptomiakétól? Mi jellemzi építészetüket?

III. Óra végi összefoglalás

A görög műveltség mely részeivel ismerkedtünk meg? Mit állapítottunk meg irodalmukról? Tudományukról? Szobrászatukról? Építészetükről? Miért mondjuk azt, hogy a görög műveltség az európai kultúra alapja?

Lezárás: Csodáljuk a görögök műveltségét, de nem feledkezünk meg közben arról, hogy a hellének tehetsége mellett nagymértékben a rabszolgák munkája tette lehetővé ennek kibontakozását.

Periklész egyik kortársa ezzel fejezte ki Athén szépségét:

A szöveg:

„Fajankó vagy, ha nem láttad Athént; számár vagy, ha láttad és nem ragadott magával; ha pedig önszántából hagyta el a várost, akkor tevé vagy.”
Mi nem vagyunk fajankók, mert a mai órán láttuk Athént; számárak sem vagyunk, mert megcsodáltuk; és tevék sem vagyunk, mert nem önszántunkból hagyjuk itt, hanem azért, mert kicsengettek.

Tanári magyarázat

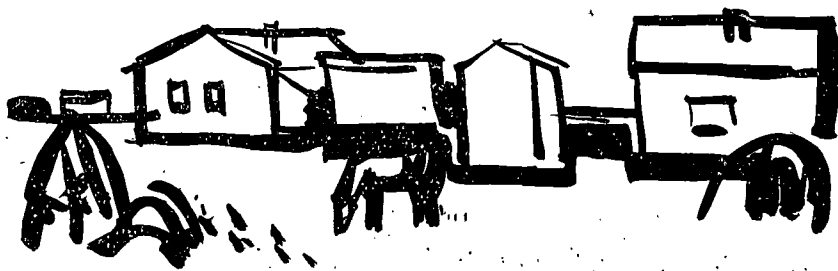
Elsődleges rögzítés

Rögzítés. Beszélgetés a tanulókkal

Tanári elmélyítés

13. Magnó: Egy kortárs Athén szépségéről

Tanári befejezés

Csikó András
1968